

**“ШИНЭ ОРЧУУЛСАН УЛААН АСРЫН ЗҮҮД”-ИЙН ОРЧУУЛГЫН УРАН
ЧАДВАРТ ХИЙСЭН АЖИГЛАЛТ**

Ц.Ичинхорлоо³⁶

Abstract: *Mongolians have skilfully translated a number of the best fictional works of China, a long-time neighbor since ancient times. One of them is "A Newly Translated Ulaan Asriin Zuud" by Khasbuu. This work is the Mongolian version of the work "Ulaan Asriin Zuud" or the first version translated from Chinese to a foreign language.*

During our exploration, we observed the following. It includes:

- *When Khasbuu translated the novel "Ulaan Asriin Zuud" into Mongolian, based on the theory and methodology of traditional Chinese literary criticism, he made a perfectly rational review with emphasis after each chapter. When the author translated 120 chapters of this work by abridging it into 40 chapters, 13 chapters of the original text were completely changed, some contents of 86 chapters were changed, and 30 chapters were not translated at all. In doing so, he translated it into the Mongolian language very skillfully without destroying the main meaning, vivid description, and artistic features of the novel.*
- *More than 70 foreign words are used in the work, and they were mainly nouns borrowed from Chinese, Tibetan, and Manchu languages, and verbs were very rare.*

Keywords: *"Newly Translated Ulaan Asriin Zuud", Khasbuu, abridged translation, foreign word*

I. “Бэхэнд дурлагч” Хасбуу ба “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”

Монголчууд нь эртнээс нааш хөрш зэргэлдээ орших Хятадын сор болсон олон арван бүтээлийг монгол хэлнээ орчуулж утга зохиолын онол шүүмжийг чадварлаг хийсээр ирсэн. Монголын нэрт академич Ц.Дамдинсүрэн "Монголын уран зохиол долоон зуун жилийн түүхтэй байхад, монгол уран зохиолын судлал лав гурван зуун жилийн түүхтэй юм", ӨМБИС-ийн эрдэмтэн судлаач Б.Гэрэлт “Юань улсаас нааших хэдэн эринд монголчууд хятад хэлээр ч бага бус онол бодролыг бичиглэж үлдээжээ... Монгол

³⁶ Доктор, МУИС, Ховд сургууль

зохиолын онол өгүүлэхүйн түүхийг бөөнд нь арван долоодугаар зууны эхээс татаж хэлэхэд буруудахгүй”³⁷ гэжээ. Энэхүү түүхийг бүтээлцэж хойч үеийнхээ бахархал нь болсон олон суутнуудын нэг бол Хасбуу юм. Түүний гарвал сурвалжийн талаарх илүү тодорхой мэдээлэл байхгүй ч орчуулж цохолсон “Долоон сургаалын бичиг” /цохолбор/, “Улаан асрын зүүд”/13-р бүлгийн цохолбор/ зэрэг бүтээлүүдээс нь 18-р зууны сүүлч 19-р зууны эхэн үед Өвөр Монголын Зостын хошуунд амьдарч байсан, тайж язгууртан гаралтай, “бэхэнд дурлагч”, зураг зурах болон шүлэг тэрлэх зэрэгт гарамгай, төвд, хятад, манж хэлийг гойд сайн эзэмшсэн нэгэн байсныг мэдэж болно.

Өвөр Монголын эрдэмтэн Б.Гэрэлт “Хасбуу болон Ванчинбал нь нэг хүн”³⁸ судлаач Наранмандуулаа “Хасбуу=Ванчинбал”³⁹, судлаач Өнө-Улаан “Хасбуу нь Гулиранс ч биш, Ванчинбал ч биш, Хасбуу нь Инжинашийн гэр бүлтэй ямар ч холбоогүй бие даасан өөр нэгэн билээ”⁴⁰ хэмээснээс үзвэл энэ агуу зохиолчийн талаарх мэдээлэл төдийлөн тодорхой бус байна. Ямартаа ч Хасбуу нь хятадын эртний хэд хэдэн алдартай зохиол болох “Баруун этгээдэд зорчсон тэмдэглэл”, “Эрт эдүгээх гайхамшигтай үзэмжийн бичиг”, “Долоон сургаалын бичиг”, “Тан улсын ордны тэмдэглэлийг нөхсөн бичиг”, “Улаан асрын зүүд” зэргийг монгол хэлнээ орчуулахын зэрэгцээ өвөрмөц онцлог бүхий утга зохиолын шүүмжийг туурвисан байгааг харахад үнэхээрийн бахархууштай. Эдгээрээс хамгийн алдартайд тооцогдох бүтээл бол түүний орчуулж, цохолсон “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” юм. Энэхүү бүтээл нь 18-р зууны эхэн үе гэхэд Монголчуудын тэр дундаа Монголын язгууртан гаралтай сэхээтнүүдийн “ширээний ном” болтлоо хэрэглэгдэх болжээ. Түүнчлэн энгийн ард түмний дунд ч аман болон бичгийн байдлаар ихээхэн дэлгэрсэн байна. Судлаачид В.Инжинашийн бичсэн “Нэгэн давхар асар” хэмээх романыг дээрх бүтээлийн монгол хувилбар ч гэж үздэг.

Хасбуу нь хятадын дэлхийд гайхуулдаг “4 оргил” бүтээлийн нэг 120 бүлэгт “Улаан асрын зүүд” романыг 40 бүлэг болгон хураангуйлан монгол хэлнээ орчуулахдаа туужийн гол утга санаа, яруу дүрслэл, уран сайхны онцлог зэргийг нь эвдэхгүйгээр чадварлаг орчуулсан байдаг. Өөрөөр хэлбэл Хасбуу нь хятад үндэстний уламжлалт уран зохиолын шүүмж бичих онол аргазүйд тулгуурлан бүлэг бүрийн ард төгс оновчтой цохолбор бичихдээ монголчуудын уламжлалт орчуулгын онол аргаар хураангуйлан орчуулсан байна. Судалгааны явцад бид энэ бүтээлийн талаарх хэд хэдэн онцлогийг тодруулав. Үүнд:

“Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” бол хятад хэлнээс харь хэлнээ орчуулагдсан хамгийн анхны хувилбар мөн. Одоогоор “Улаан асрын зүүд”-ийн харь хэлнээ орчуулагдсан 50 гаруй хувилбар байна. Тэрээр саяхныг болтол хамгийн анх англи хэлнээ

³⁷ Б. Гэрэлт профессорын өгүүллгийг монгол зохиолын онол өгүүлэхүйн "Гурамсан бүтэц"

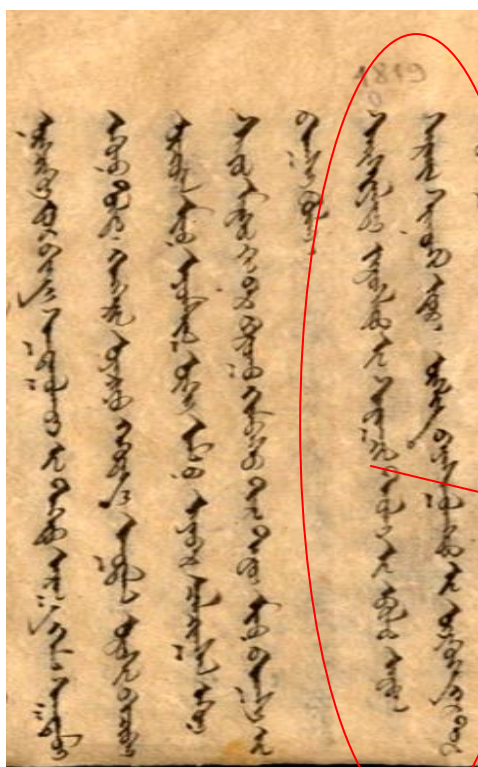
³⁸ 《哈斯宝研究论文集》内蒙古文化出版社，1987年，第25-29页。

³⁹ 《哈斯宝研究论文集》内蒙古文化出版社，1987年，第30-35页。

⁴⁰ 《哈斯宝研究论文集》内蒙古文化出版社，1987年，第16-19页。

орчуулагдсан гэж үзэж байв. Гэтэл бидний судалгаанаас Хасбуу нь 18-р зууны эхэн үе буюу 1819 оны сүүлчээр энэ бүтээлийг хятад хэлнээс монгол хэлнээ орчуулсан тухай баримт байна. Бид Монгол улс болон БНХАУ-ын номын сангуудад хадгалагдаж буй “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн 5 гар хуулбаруудад зэрэгцүүлсэн шинжилгээ хийх явцад Монгол улсын Үндэсний номын санд хадгалагдаж буй “Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг”-ийн “Оршил”-д “Улаан асрын зүүд”-ийн харь хэлнээ орчуулагдсан хамгийн анхны хувилбар болохыг батлах он цагийн тэмдэглэгээс байгааг судлав. (Зураг-1)

Зураг-1 (Монгол Улсын Үндэсний номын санд хадгалагдаж буй “Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг” гар бичмэлийн “Оршил” хэсэг)

Энэхүү гар бичмэл нь /Индекс: 7409-18/96/ бийрээр, хар бэхээр, муутуу цаасан дээр бичигдсэн, утсаар үдэж дэвтэрлэсэн, нийт дэвтрийн тоо 10 ш ба 396 хуудастай, дэвтэр тус бүрд 2 бүлгийг бүртгэсэн бөгөөд 1-20-р бүлэг хадгалагдаж байна. Номын урт нь 26 см, өргөн нь 25 см, 1-р дэвтрийн хавтасны нүүрэнд "Хунлоумэн бичиг" гэж манж хэлээр галигласан байх ба 2-р нүүрэнд "Улаан асрын зүүдний шинэ орчуулга" гэж монгол бичгээр галигласан байна.

Тус гар бичмэлийн “Оршил”-д **“Сайшаалт ерөөлтийн харагчин тvvлай жилийн өвлийн 10 сарын**

Дашрамд дурдахад Монгол Улсын Үндэсний номын сан 1927 онд анх баригдаж байхад тухайн үед "Баримт бичиг, материалын судалгааны хүрээлэн" нэртэй байжээ. “Баримт бичгийн судалгааны хүрээлэн” байгуулагдахад “Богд хааны музей” болон хувийн сан хөмрөгөөс 8000 гаруй гар бичмэл, номыг Үндэсний номын санд цуглуулсны дотор "Хунлоумэн бичиг" гар бичмэлийг цуглуулсан гэдэг. Энэ үед Монголын утга зохиолын үнэт өвийг цэгцэлсэн боловч цуглуулсан цаг хугацаа, хэн цуглуулсан тухай мэдээлэл одоогоор байхгүй байна. 17-18-р зуун бол манжийн эзэнт гүрний ноёрхол дор монгол, хятад 2 үндэстнүүд зэрэгцэн оршиж хэл, соёлын хувьд нэлээдгүй харилцан холбоотой байсан цаг үе юм. Тухайн үед Хасбуу нь “Улаан асрын зүүд” бүтээлийг монгол уншигчдын хүртээл болгохын төлөө өөрийн эрдэм мэдлэгт дулдуйдан энэхүү бүтээлийг эртний монгол хэл найруулгаар орчуулсан нь монголын эртний утга зохиолын түүхэнд юугаар ч үнэлж баршгүй үнэ цэнтэй өв санг үлдээжээ.

Ийнхүү Хасбуугийн “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” бол Цао Шүэ Чиний “Улаан асрын зүүд”-ийн харь хэлнээ орчуулагдсан хамгийн анхны хувилбар бөгөөд онцолбол эртний монгол хэл найруулгаар бичигдсэн, зохиолын агуулгыг уран чадварлаг хураангуйлж орчуулсан бие даасан бүтээл хэмээн үзэж болно.

II. “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн орчуулгад хийсэн ажиглалт

Хасбуу нь 120 бүлэгт “Улаан асрын зүүд”-ээс зөвхөн зохиолын гол баатар болох Бао Юй, Дай Юй хэмээх 2 хастай холбоотой хэсгийг хураангуйлан орчуулсан байдаг. Ингэхдээ эх зохиолын шүлэг дуулал, уран яруу байдал, мөр шад зэрэгцсэн эсэх зэргийг анхаарахын зэрэгцээ нэг агуулгыг нөгөө агуулгад холбох холболтыг маш чадварлаг хийсэн нь ихээхэн анхаарал татав. Түүнчлэн бүлэг бүрийн ард үйл явдал бүрд тохирсон дүр, өрнөл, агуулга, хэл ярианы илэрхийлэл, тухайн үйл явдалд холбогдох түүхэн хэрэг явдлын талаарх хийсэн цохолбор /шүүмж/ нь монгол үндэстний утга зохиолын онолын хөгжилд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан гэж үзэж болно. Судалгааны явцад тухайн орчуулагчийн дараах уран чадамжуудыг онцлон ажиглав. Үүнд:

1. Хасбуу нь эртний хятадын эртний бичиг үсэгт бүрэн нэвтэрсэн төдийгүй уламжлалт ёс заншил, аж төрөх ухаанд гүн гүнзгий “ууссан”, “Үг дотор үг дайх” ухааныг чадварлаг эзэмшсэн нэгэн байсан. Тэрээр омог бардам “Энэ бол зөвхөн миний л орчуулж туурвисан “Охорхон улаан асрын зүүдэн минь”⁴¹ хэмээн нэрлэсэн байгаагаас харвал орчуулах ур чадвар хэр арвин байсныг илтгэж байна.
2. Зохиолч уг зохиолыг орчуулахдаа дүрүүдийн хоорондын ялгааг гаргаж ирэхийн тулд өөрийн өвөрмөц онолыг бий болгож зохиолын үйл явдлыг хураангуйлах явцдаа ашигласан байгаа нь харагдаж байна. Тэрээр зохиолын гол баатар болох Бао Юй болон Дай Юйгийн хайр сэтгэлийн холбоог зохиолын гол өрнөл болгож зарим дүрийг зориуд орхигдуулах эсвэл дахин давтахгүй байх зэргээр үйл явдлын хураангуйг зангидсан байгаа нь олонтоо тааралдав.
3. Зохиол 43 бүлэг цохолбортой ба энэхүү цохолборуудын үзэл санаа, дүр дүрслэлээс харвал Хасбууг жинхэнэ утга зохиол шүүмжлэгч болохыг илтгэж байна. Түүний бичсэнээр “Хэлбэр байвал сүүдэр бий, сүүдэр байвал хэлбэр бий болно. Хэлбэр байвал сүүдэргүй бол бүрхэг, сүүдэр, дүрс байвал хачирхалтай. Нийтлэлд хориотой зүйл, хачин байдал бол нийтлэлийн гайхамшиг юм. Өгүүлэлд ойлгомжгүй байдал нь хориотой зүйл юм.”⁴² хэмээснээс харвал түүний уран зохиолд хандсан бүтээлч чадвар, логик шинж нь хэр давамгай болохыг харж болно.
4. Бүтээлээс мөн Хасбуу нь орчуулагч, утга зохиол шүүмжлэгчээс гадна түүхч болохыг мэдэж болно. Түүний түүхийн мэдлэг нэн арвин. Нэн ялангуяа хятадын эртний түүх, соёлд бага наснаасаа эхэлж нэвтэрсэн бөгөөд хятадын эртний түүхэн сурвалжуудыг нэгд

⁴¹ Хасбуу “” Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн “Бүгдийн хуулал”.

⁴²Хасбуу “” Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн “Бүгдийн хуулал”

нэггүй уудлан судалсан нь түүний цохолбор бүрд илэрхий харагддаг.

- Судалгааны явцад бид Хасбуу нь монголын уламжлалт утга зохиолын онолыг хятадын сонгодог уран зохиолын онол зарчимтай хослуулан 120 бүлэгтэй эхийг хураангуйлан 40 бүлэг болгон орчуулах явцдаа эх зохиолын зарим бүлгийн агуулгыг нэг бүлэгт нь хураангуйлан нэгтгэж **өөрчлөн орчуулах** /变译/, зарим бүлгийг **бүрэн орчуулах** /全译/, зарим бүлгийг **огт орчуулаагүй** /不译/ гэх мэт орчуулсан байна.

Бүрэн орчуулсан бүлгүүд:

Хасбуу нь эх зохиолын I-IV бүлгийг бүрэн орчуулсан бөгөөд хүснэгтэд байгаа бусад бүлгийг сэлгэж шилжүүлэлгүй, бүрэн орчуулсан байна. /Хүснэгт-1/

Зохиолын нэр	Бүлгийн дугаар													
Улаан асрын зүүд /эх/	1	2	3	4	19	20	28	40	41	97	98	119	120	
Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг	1	2	3	4	6	7	11	16	17	31	32	39	40	

Өөрчлөн орчуулсан бүлгүүд:

Энэ бүлгүүдэд зохиолын өрнөлийг 2 хасын / Бао Юй, Дай Юй/ хайр сэтгэлийн харилцааг гол болгохыг илүүд үзэж зарим үйл явдлын гогцоог дараагийн үйл явдалд уяж, зарим хэсгийг орхин, өөрчилж орчуулсан байна, /Хүснэгт-2/ Жишээлбэл, 8-р бүлгээс Бао Юй, Дай Юй 2 улам бүр дотноссон хэсэг, Бао Чай зарц нарын зүрх сэтгэлийг эзэмдэж буй хэсэг, Ши Рэн Бао Юйд үйлчилж буй хэсэг, Бао Юй нь Ли Шян Юань, Бао Чай хоёрт очиж зөн билэгт хаш чулуу, алтан цоож үзүүлдэг хэсгүүдийг 5-р бүлэгт багтааж хураангуйлсан, 22-р бүлгийн эхэнд Жя Лянь Фэн эгч хоёр Шюэ Бао Чайн төрсөн өдрийг тэмдэглэх талаар ярилцсаныг орчуулаагүй, Жягийн ээж Ши Шян Юныг орхин явахад Бао Юй, Дай Юй, Бао Чай, Шян Юн нар Зэнгийн бясалгалын тоглоом тоглож, Жя Фэй дэнлүүний оньсого илгээх хүртэл эхэлдэг. Энэ хэсгийг 8-р бүлэгт хураангуйлан орчуулсан, 22-р бүлгийн хоёрдугаар хагасаас, бяцхан тайганы илгээсэн дэнлүүний оньсогоос бүлгийн төгсгөл хүртэл орчуулсан ба 23-р бүлгийн эхийг орчуулаагүй үлдээсэн ба орчуулга нь Жя Юань татвар эм Жягийн хүүхдүүдийг Да гуан цэцэрлэгт амьдрахыг тушаасан үеэс эхэлж, эргэн ирэх үед дуусдаг боловч Баоюйгийн 4 улирлын тухай шүлгийг орхигдуулж, орчуулаагүй, эх зохиолын 44-р бүлгийн эхний хагасыг эхнээс нь орчуулж Дайюй хуучин алчуур дээр гурван шүлэг бичээд орондоо хэвтэх хүртэл орчуулаагүй орхисон, эх зохиолын 37-р бүлгийн эхний хагасыг эхнээс нь орчуулаад дунд нь 1700 гаруйтай тэмдэгт орчуулагдаагүй орхисон гэх мэтээр 120 бүлэг эх зохиолын бүрэн агуулгыг 40 бүлэгт хураангуйлж нэг бүлгийн агуулгыг нөгөөд чадварлаг уяж үйл явдлын гол санааг орхигдуулалгүй уран холбосон байна. Ингэхдээ зайлшгүй орчуулах ёстой гол санааг хадгалах, агуулгыг хялбарчлах зарчим баримталж орчуулжээ. Гэхдээ орчуулаагүй бүлгүүдийн агуулгыг бүлэг болгонд нөхөж тайлбарлах явцад уялдаа холбоогүй, танил бус дүрүүд уншигчдыг төөрөгдөлд оруулан гарч ирэх тохиолдол ч мэр сэр гарч байв.

Хүснэгт-2

(Эх зохиолоос өөрчлөн орчуулсан бүлгүүдийн жагсаалт)

“Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг”-ийн бүлгүүд	“Улаан асрын зүүд /эх/”-ээс нэгтгэсэн буюу өөрчилж оруулсан бүлгүүд
5-р бүлэгт	5, 6, 8, 13, 14, 16, 17
8-р бүлэгт	21, 22
9-р бүлэгт	22, 23
10-р бүлэгт	17, 24, 25, 26, 27
12-р бүлэгт	29, 30
13-р бүлэгт	32, 33
14-р бүлэгт	34, 35, 36
15-р бүлэгт	37, 38
18-р бүлэгт	42, 45
19-р бүлэгт	46, 49, 50
20-р бүлэгт	50, 57
21-р бүлэгт	58, 62, 63
22-р бүлэгт	63, 64, 67
23-р бүлэгт	70, 71, 73, 74
24-р бүлэгт	74, 75
25-р бүлэгт	76, 77, 78, 79
26-р бүлэгт	79, 81, 82, 83
27-р бүлэгт	83, 84, 85, 86, 87
28-р бүлэгт	89, 90, 91, 92
29-р бүлэгт	94, 95
30-р бүлэгт	95, 96
33-р бүлэгт	99, 100, 101, 102, 104
34-р бүлэгт	105, 106, 107, 108
35-р бүлэгт	108, 109
36-р бүлэгт	110, 111, 113, 114
37-р бүлэгт	114, 115, 116, 117
38-р бүлэгт	117, 118
40-р бүлэгт	120, 103, 104

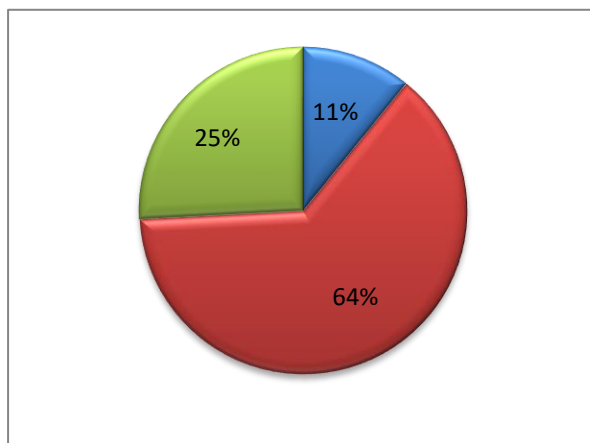
Орчуулаагүй бүлгүүд:

Үүнд эх зохиолын 7, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 31, 39, 43, 44, 47, 48, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 69, 72, 80, 88, 93, 112 –р бүлгүүд багтаж байна. Дээрх өгүүлсэн гол санааг бид нэгтгэн бүдүүвчээр харуулбал, Хасбуу нь 120 бүлэгт эх зохиолын 11%-ийг нь бүрэн орчуулсан, 25%-ийг нь огт орчуулаагүй, 64 %-ийг нь өөрчлөн орчуулж нийт 40 бүлэг болгон хураангуйлсан болохыг ажиглаж болно. Ингэхдээ өөрчлөн орчуулсан хэсгүүдэд зарим талаараа өөрийн үг хэллэгийг нэмсэн байгаа ажиглагдсан ба бүрэн орчуулсан хэсэгт өөрийн үг хэллэг огтхон ч ашиглаагүй нь байна.

Тэрээр Цао Шүэ Чиний “Улаан асрын зүүд” эхийг бүрэн орчуулаагүй шалтгаанаа “Мэдлэг нимгэн би бээр гагцхүү 2 хасын хэрэг явдлыг ишлэн 40 бүлэг болгон орчуулав.”⁴³ хэмээжээ.

Хасбуу нь зохиолын аль хэсгийг өөрчлөх, аль хэсгийг хасаж орчуулах тал дээр өөрийн гэсэн орчуулах зарчимтай байсан нь илт байна. Үүнийг бүлэг бүрийн ард бичсэн цохолбороос харж болно. Тухайлбал, “Энэ судар Бао Юй, Дай Юй хэмээх 2 хасын хувь тавиланг өгүүлжээ. Номын эхний хагас нь энэ хоёр хүний учрал бөгөөд хоёр хүний төгсгөл нь бүхэл бүтэн номын төгсгөл юм.” гэжээ.

Ихэнх судлаачид “Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг” нь одоогийн хятад хэлээр

хэвлэгдсэн бүхий л эхтэй /”Улаан асрын зүүд”/ гол утга санаа нь таарч, эх бүтээлийн сэтгэлгээний мөн чанар, уран сайхны хэв маяг нь гайхалтай болохыг баталсаар байна. “Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг”-ийн 40-р бүлгийн цохолборт Хасбуу өөрийгөө “Цао Шюэчиний хойч үеийн итгэлт хүн” хэмээн зарлаж “ “Мэдлэг дутмаг” тул Цао Шюэчиний “Улаан харшийн зүүд”-

ийг бүрэн орчуулж эс чадав. Иймд хураангуйлан орчуулсан энэхүү бүтээлээ <Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд> гэж нэрлэв.” хэмээжээ.

Ш. “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн харь үгийн тухайд

Бидний дээр дэвшүүлсэн “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” нь хэдийгээр хятадын үргэлжилсэн үгийн зохиолын охь сорыг монгол хэлний уран үгийн шидээр гайхамшигтай орчуулсан байх боловч энэхүү бүтээлд орчуулагчийн амьдарч байсан тухайн нийгэм, цаг үеийн байдлаас шалтгаалан хятад, манж, төвд үг хэллэг багагүй шингэсэн байна. Хасбуу нь эх зохиолд тааралдах бурхан шашны холбогдолтой үг хэллэгийг **төвд** нэрээр, хэргэм зэрэг, албан тушаалын нэр, авгайлсан нэрийг **манж** нэрээр, харин эд агуурстай холбогдох зарим үг хэллэгийг **хятад** нэрээр галиглан буулгасан байна. Бид дээрх бүтээлийн харь үгсийг судлан доорх ажиглалтыг хийвэл:

⁴³ Хасбуу. Шинэ орчуулсан Хунлоумэн бичиг. Бүгдийн хуулал /хуулбар гар бичмэл/.

- a) Хасбуу нь манж чин улсын үеийн монгол үндэстэн зохиолч. Иймд тухайн үед хэрэгжиж байсан засаг захиргааны болоод хэргэм зэргийг илэрхийлсэн нэр, нэршлийг тэр хэвээр нь авч хэрэглэсэн байна.
- b) Бурхны эд агуурс, зан үйлтэй холбоотой үг хэллэгийг эртнээс нааш монголчууд төвд нэрээр нь илэрхийлдэг уламжлал байсаар ирсэн одоо ч байгаа. Иймд энэхүү учир шалтгаан түүнд нөлөөлсөн байх талтай. Гэхдээ орчуулагч тайлбар орчуулгыг зүйж өгч болох байсан гэж үзэж байна.
- c) Орчуулагчийн аж төрж байсан нутаг орны байршил нь түүний хятад үгийг өргөн хэрэглэх нөхцөл болсон. Өөрөөр хэлбэл Хасбуу нь одоогийн Өвөр Монголын зүүн өмнөд нутаг Зостын хошуунд төрж өссөн ба тус бүс нутагт хятад, монгол үндэстэн маш олноор холилдон суурьшсан тул 2 үндэстэн хоорондын соёлын нөлөө харилцан ихээхэн шингэсэн байдаг. Иймд орчуулагч нийгмийн энэ мэт хүчин зүйлээс ангид бүтээлээ туурвих боломжгүй байсан ба зарим эд агуурсын нэрийг хятад нэршлээр нь буулгасан байгаа нь олонтоо ажиглагдсан. / Хүснэгт-3/

Хасбуугийн “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” бүтээлээс бид нийт 70 гаруй харь үгийг шүүсэн бөгөөд одоогоор доорх үгсийг онцлон авч үзлээ. Тухайлбал:

Хүснэгт-3. (Хасбуугийн “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн харь үгсийн жагсаалт)

Д.д	Затранскрибированные варианты по Хасбуу	В оригинале	На монгольском языке
1	Жан	丈	хос алд
2	Шан	山	Уул
3	ши ту жи	石头记	чулууны бичиг
4	Фүүрэн	夫人	эзэгтэй (хатагтай)
5	Лаоеэ	老爷	Ноёнтон, авгай (авгайлсан нэр)
6	шэн +/ийн ноён/	省	хошууны ноён
7	жун +/ийн/+ (дуу)	钟声	Хонхны /дуу/
8	бай бань	外班	Алба,хэрэг
9	(цааз) лин	令	(цааз) зарлиг
10	Наймаа	买卖	худалдаа, арилжаа
11	Шяньшэн	先生	эрхэм, ноён
12	Сяожэ	小姐	Авхай
13	Гүнзы	公子	Хөвгүүн
14	шаан цонх	纱窗户	даавуун цонх
15	шян (үүд хаалга)	间 (大门)	хаалгыг тоолох нэгж
16	Пайз	牌子	Хаяг
17	Мөөмөө	嬷嬷	настан (эмэгтэй)
18	Чий	漆	Будаг
19	Мяо	庙	хулу сүм
20	да гөгө	大哥哥	их (том) ах
21	Найнай	奶奶	Эмэг
22	Ляо		хувь /тоолох нэгж/
23	Ший	戏	дуулалт жүжиг
24	чуан (ширээ)	床	ор

25	пай наадах	打牌	хөзөр наадах
26	и няань	姨娘	нагац ээж
27	гү пай	骨牌	Даалуу
28	вэй пин тан	围屏灯	өлгөдөг дэн
29	няань няань	娘娘	ээж (авгайлсан нэр)
30	ван дайпуу	王大夫	Ван эмч
31	Ляо	料 (一料丸药)	багц (нэг курс эм)
32	муши+ (цэцэг)	木樨+ (花儿)	ману цэцэг
33	Шаа	纱	Тор
34	(хоёр) луу	(两)罗	Жад
35	дуан янгийн улирал	端午节	5 сарын 5ны өдөр
36	туя+(ж)	推	Түлхэж
37	(нэгэн)+ чу ший	(一)+出戏	нэгэн дуулалт жүжиг
38	шаа +(өмд)	纱+(裤子)	торгон өмд
39	Юань	园	хүрээлэн, хүрээ
40	ляо хуа	寥花儿	шимэлдэг цэцэг
41	дан суу	单	нимгэн тэрлэг
42	дийз, пял	茶筌茶孟	цайны аяга, таваг
43	Хайтан	海棠	хайтан цэцэг
44	гүй хуа+ны +(навч)	菊花儿+(叶)	гүй цэцгийн навч
45	Шүн	寻	алд, дэлэм
46	ин+ (гүн улаан)	银红	зосон улаан (өнгө)
47	нэй су шаа	上用内造的	дотуур хүрэм (торго)
48	тин гүй	顶柜	тавиур (эдийн тавиур)
49	Пял	盘	сав, том таваг
50	бай юү чин (хөгжим)	白比目磬	хаш дохиурт хөгжим
51	Лянхуа	莲花	Лянхуа
52	фу эр	副儿	даалууны тоо (2+)
53	фу шөү	佛手	ургамлын үрийн нэр
54	чин жин	青金(de)	цул алтан
55	Чуан	床	Ор
56	Тин	亭	Сүүдрэвч
57	мэй (цэцэг)	梅 (花儿)	сарнай цэцэг

Эдгээрээс авч үзвэл доорх хэд хэдэн онцлог ажиглагдав. Үүнд:

1. Дээрх үгсийн дийлэнх хувь нь үгсийн аймгийн хувьд эд юмсыг нэрлэн заасан нэр үгс байгаа ба чухам ямар ахуйд хэрэглэгдэх эд агуурсыг зааж байгаа нь бидний анхаарлыг ихээхэн татаж байна. Тухайлбал дээр өгүүлсэн цэцэгсийн нэрсийг монгол хэлнээ орчуулан буулгах нь ихэд төвөгтэй. Учир нь эдгээр цэцэгс нь халуун чийглэг оронд ургадаг бөгөөд монгол үндэстний аж ахуйд төдийлөн ашиглагдах нь ховор билээ. Иймд орчуулагч эдгээр цэцэгсийн нэрийг хятад нэршлээр нь галиглан буулгажээ. /улаан өнгөөр ялгасан байгаа/
2. Орчуулагч эдгээр үгсийг монгол хэлний эгшиг, гийгүүлэгч авиаг сэлгэн бүтэн ба хагас галиглан буулгасан байна. Жишээ нь: шэн +/ийн ноён/, гүй хуа+ны +(навч), (нэгэн)+ чу ший, ин+ (гүн улаан), мэй (цэцэг), дуан янгийн улирал, туя+(ж) гэх мэт.

3. Хамгийн сонирхол татсан 1 ажиглалт бол эдгээр 70 гаруйтай харь үгсийн олонх нь нэр үг байсан. Харин цорын ганц хагас галиглан буулгасан үйл үг тааралдав. Өөрөөр хэлбэл, “推-tui /түлхэх/” гэсэн хятад үг дээр монгол хэлний зэрэгцүүлэх, нөхцөлдүүлэн холбох нөхцөл “ж”-г залгаж хагас галиглаж буулгасан байгаа нь сонирхол татав.

ДҮГНЭЛТ

- “Улаан асрын зүүд” бол тухайн үеийн нийгмийн муу муухай, худал хуурмагийг тод илчилсэн, үнэн сайхныг уянгалан сайшаасан бүтээл бөгөөд зохиолын гол судас Бао Юй, Дай Юй нарын хайр дурлалыг өгүүлсэн эмгэнэлт роман юм. Хасбуу нь тус бүтээлийг 40 бүлэг болгон хураангуйлан орчуулахдаа 2 хасын хайр дурлалын түүхийг бүрэн харуулахыг зорьсон. Энэ тухай “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд”-ийн 22-р бүлгийн цохолборт “Энэ бичгийн их хагас нь даруй энэ 2 хүний учир болой. Энэ 2 хүний эцэс төгссөнийг үзвээс даруй энэ бичгийн төгсгөл болой.” гэжээ.
- Эртний хятад хэлээр бичигдсэн “Улаан асрын зүүд” нь орчуулагчаас ихээхэн уран чадамж шаардсан болох нь дамжиггүй юм. Тэрээр энэхүү бүтээл үе үеийн монгол уншигчдын хүртээл болж монголын орчуулгын уран зохиолын түүхэнд арилшгүй хувь нэмэр оруулсаар иржээ. Тэрээр 120 бүлэгтэй “Улаан асрын зүүд” –ийн 64% -ийг өөрчлөн, 11%-ийг нь бүрэн, үлдсэн 25% -ийг нь орчуулагүйгээр шууд хасаж орчуулсан байна. Бүтээлийг монгол хэлнээ орчуулах явцдаа зүүг сүвлэх, татах, түлхэх, шугам түлхүүр тавих, зураг хөдөлгөх зэрэг монголын орчуулгын уламжлалт аргуудыг өргөн ашиглажээ.
- Хасбуу нь өөрийн бүтээлдээ харь үгийг харьцангуй цөөн ашигласан байна. Энэ нь түүний орчуулгын ур чадвар хэр өндөр байгааг илтгэх мэт. Учир нь Хасбуу нь амьдарч байсан нийгмийн хэл соёлын тэр дундаа хятад, манж хэлний нөлөөг тун бага тусгаж, тэр нөлөөнд төдийлөн автаагүй байгаа нь түүний орчуулгын уран чадвар хэр өндөр байгааг илтгэж байна.

Ийнхүү Хасбуу нь тухайн цаг үеэ байлдан дагуулсан нэртэй орчуулагч байсан төдийгүй түүний монгол хэлнээ орчуулан буулгасан “Шинэ орчуулсан улаан асрын зүүд” бүтээл нь орчин үеийн хэл шинжээчид болон утга зохиол судлаачдын анхаарлын төвд байж оньсого мэт олон нууцыг агуулсан тул эрдэм шинжилгээний эргэлтэд далайцтай оруулан цаашид эрчимтэй судлах хэрэгтэй хэмээн онцлон тэмдэглэж байна.

НОМЗҮЙ

Эх сурвалжууд:

1. “Хунлоумэн” нар бичмэл, Монгол улсын үндэсний номын сан
2. “Шинэ орчуулсан хунлоумэн бичиг” гар бичмэл, Өвөр Монголын номын сан

3. “Шинэ орчуулсан хунлоумөн бичиг” гар бичмэл, Өвөр Монголын Их сургуулийн номын сан
4. “Шинэ орчуулсан хунлоумөн бичиг” гар бичмэл, Өвөр Монголын хэл соёл, түүхийн хүрээлэнгийн номын сан

Бүтээлүүд:

1. 曹雪芹著：无名氏续：程伟元、高鹗整理：《红楼梦》人名文学出版社，2008年。
2. 魏绍昌：《红楼梦版本小考》中国社会科学出版社，1982年。
3. 杜春耕：《〈红楼梦〉版本概述》黑龙江教育出版社，2003年。
4. 《哈斯宝研究论文集》内蒙古文化出版社，1987年
5. Я.Ганбаатар “Нангиадын сонгодог утга зохиолын товчоо” УБ, “Эдмон” хэвлэлийн газар, 2006 он.
6. М.Чимэдцэеэ “Монгол хэлэнд орчуулагдсан Хятадын сонгодог уран зохиолын судалгаа”, 2008 он С.Дулам “Дорно дахины уран зохиолын үүд” УБ, 2004 он.

ЭШ-ний өгүүлүүд:

1. 巴·格日勒图，《蒙古文论精粹》，内蒙古大学报，1985年。
 2. 宝音贺希格《哈斯宝“新译红楼梦”年代考》，内蒙古大学学报（哲学社会科学版），1978年，第1期
 3. 巴·格日勒图《关于哈斯宝的〈新译红楼梦〉及其它》，内蒙古大学学报（哲学社会科学版），1976年，第1期
 4. 巴·格日勒图：《论哈斯宝在蒙古文学中的历史地位》：内蒙古大学学报（哲学社会科学版），1988年，第2期。
 5. 扎拉嘎：《哈斯宝生平考略》：《民族文学研究》，2004年4月。
- 周双利：《哈斯宝和他的〈小红楼梦〉》，内蒙古民族师院学报，1995年。